

MŰHELY

FRANCESCO ZORZI

Három ének az egész világ harmóniájáról (részlet)

Vecsernyés Áron (ford.)

*Bevezetés**Előszó a velencei Francesco Zorzi a mindenség harmóniájáról írt három részes munkájához, VII. Kelemen pápához*

Szentséges Atyám, nem kevésység vagy emberi indíttatás, hanem a jószándék, sőt a magasztosabb lélek vezet arra, hogy a kevésbé megvilágosodottak számára megpróbáljam meggyújtani ezt a kis lámpást, bármilyen legyen is az. Bizonyára nem új világosság, mindazonáltal olyan, amely a mindent megvilágító fényből ragyog alá. [Az a szándékom,] hogy Urunk csűrjébe az ő bőséges aratásából hozzak legalább kisebb kévéket a szűkölködők táplálására, amelyeket talán az Úr parancsára más aratók a későbbiek számára meghagytak.¹ Ezekből kicsépeztük a búzát, persze nem az újat, hanem a régit, új formába rendezve, és új módon feldolgozva, kétségtelenül nem a ciszternák megcsappant vizével,² hanem a bölcsesség jobb és egészségesebb vizével, melyből ha valaki iszik, „örök életre buzgó víznek kútfeje lesz ő benne”. Ezt a vizet itták ők, akik miután valóban Isten fiaivá váltak, elsőként fektették le az Evangélium tanításának alapzatát. E világ bölcsességét ostobaságnak gondolták³, amely a maga erejére és emberi következtetésekre támaszkodik; [hiszen] akik a földi bölcsességet követik, nem engednek semmilyen igazságnak, csak azoknak, amelyeket szillogizmusok módján kimutathatóknak hisznek.

Csakhogy azok az összetett következtetések, amelyek gyökerestül az érzékekre épülnek, nem képesek elérni a Teremtő szellemi és osztatlan természetéig (ahogy Proklos állítja⁴). De ezek a következtetések nem képesek megismertetni még az alacsonyabb rendű természet jellemzőit, hatásait, vagy azok állapotát sem (ahogy mondják). Mert ezeknek az okai – amelyekből úgy vélik, kikövetkeztethetik azokat a saját érveik alapján – a halandók számára teljesen ismeretlenek (amiben mind egyetértenek). Ezen felül, minthogy az érzékekből indulnak ki, amelyek hamisak

¹ Vö. Giovanni Pico della Mirandola: *A végső boldogság hét lépcsőfoka. Bevezetés a keresztény kabbalába (Heptaplus)*, ford. Frazer-Imregh Monika. Budapest, Szenzár, 2025, 15.

² Itt az ortodox kereszténységen kívüli szektákra céloz.

³ Vö. 1Kor 3, 19.

⁴ Proklos: *Commentarium in Timaeum*, I, 358.

(ahogy az élisi Pyrrhón⁷ több módon bizonyította),⁶ semmiféle tiszta igazságot nem nyújthatnak számunkra.

Tehát, ami az isteni dolgokat illeti, amelyeket orákulumokhoz kell hasonlítani (ahogy Platón mondja⁷), az ily módon összetett és a hamis érzékekből levont következtetéseket el kell hagyniuk azoknak, akik az érzékek bűvkörében forognak, és azoknak, akik tanításuk végső határaiként azokat a dolgokat szabták meg, amelyek a cselekvésben a változásnak alávetettek, továbbá akik mindent bizonyos axiómák révén igyekeznek összefoglalni és elvégezni, amelyeket lehetetlennek gondolnak megcáfolni.

Viszont ezek az emberek kinevetik az előttük rejtve maradt szent dolgokat, amelyek annál magasabbak, minél magasabbra bátorodik az ember a szívét felemelni, miután a szent dolgok egyedül az isteni fény által mutatkoznak meg, a vetélkedést megvetik, csendre vágnak, a gőgösöket és a világ bölceit elutasítják, a szerényeket és a szívükben alázatosakat magukhoz ölelik és táplálják, egészében kinevetik az emberi érveket és következtetéseket.

Mert az istenségnek nincs semmiféle oka, és semmi nem előzi azt meg, amiből bármi más bizonyítható volna. Ezért, ahogy az Areopagita tanúsítja,⁸ az isteni dolgokhoz való felemelkedés olyan mértékben megengedett az ember számára, amennyire az isteni beszéd⁹ sugara beléhatolt, amely csak a megtisztult elmék előtt mutatkozik meg. Ennélfogva, ha a beavatatlanok, hogy a legkisebb szikráját is megláthassák az isteni dolgoknak, minden erejükkel küszködtek, hogy a lelküket elhomályosító dolgokat megszüntessék, mennyivel inkább kell kutatniuk minden erejükkel a lélek megtisztulását azoknak, akikre rábízták a szent ígét¹⁰ és a legmagasztosabb dolgok szentségeit?

A brahmanok senkit nem engedtek bölcsességük közelébe, ha az nem maradt távol a bortól és a hústól, és mindenek felett a bűnöktől, hogy ugyanezt az Istent, akit megérteni kívántak, szent társalgásaik révén elérjék. Ugyanezt tanította az első-indiaiaknak Phraótés,¹¹ ha Philostratosnak hihetünk.¹² A pythagoreus Lysidész is Hyparchosnak írva azt tanítja,¹³ hogy a leghitелlenebb dolog nyilvánossá tenni az

⁵ Az élisi Pyrrhón (ie. 360–270), a szkeptikus filozófia megalapítója. Nagy Sándor kíséretében Indiában járva ismerkedett meg a gümnoszofisták és a perzsa mágusok tanításaival. Nem hagyott hátra írásokat, filozófiáját tanítványa, Timón örökölte meg, melynek alapelvei a véleményformálás mellőzése (*aphasia*), a tartózkodás az ítéletektől (*epoché*) és a közömbösség vagy kikökökenthetetlenség (*ataraxia*).

⁶ Caesareai Eusebios: *Praeparatio evangelica*, 14, 18. Diogenész Laertios: *Vitae philosophorum*, 9, 61.

⁷ Platón: *Timaios*, 72d.

⁸ Pseudo-Dionysios Areopagitis: *De divinis nominibus*, 1, 1–2.

⁹ *Divina eloquia*, azaz a Szentírás. A megfogalmazást a hermetikus utalások miatt tartottuk meg.

¹⁰ Ismét, *divina eloquia*.

¹¹ I. században élt indoparthus király, akit Philostratos Tyanai Apollóniosról írott művében (Philostratos: *Vita Apollonii*, 2, 29–31) említ.

¹² Philostratos: *Vita Apollonii*, 2, 26.

¹³ Valójában a Kr. e. a VI–V. században élt Metapontumi vagy Sybarisi Hippasos nevű pythagoreus filozófusról van szó. A név fenti rontott formája már Alexandriai Kelemennél is így található (*Stromata*, V, 58), Zorzi forrása azonban inkább Iamblichos: *De vita Pythagorae*, 17, 75.

igaz filozófia titkait, amelyek tudniillik a szenttől áthatottak, azoknak, akik nem is álmodhatnak a lélek megtisztításáról.

Sem a hályog takarta és gyulladt szem nem láthatja a túl nagy fénnel ragyogó dolgokat (ahogy e példát Hieroklés a régiek kincsestárából, akik ezt az utat követék, felhozta),¹⁴ sem az, aki újonnan lett híve a szent dolgoknak, és nem nyert megfelelő beavatást, nem fogja megtapasztalni ezen isteni fénysugarakat, hiszen senki nem képes éles fénybe tekinteni, ha hirtelen felkeltik álmából. Így tehát a léleknek hozzá kell szoknia a nemes munkához, és lépésenként kell megtisztulnia, míg az isteni fény be nem világítja, és a bennünk lévő értelmünk (ahogy Plótinus mondja)¹⁵ ki nem árad, amely a lelket az Atya és az igazi fény felé fordítja, és vegyítetlenül¹⁶ áthelyezi a Teremtő értelmi dolgai közé.

Fényét – Proklos szerint¹⁷ – szintén a fényhez kell kapcsolnia, nem olyasféléhez, amely a tudományokra korlátozódik, hanem egy gyönyörűbb, egyöntetűbb fényhez. Ennek révén egyesültek Istennel Ábrahám, a kiválasztott törzsek fejei, és az igaz bölcsesség tudói, akik megistenülvén hirtelen a magasba ragadtattak, hogy felfogják ezt a fényt, amelyet, mivel a halandóktól igen távol van, a sötétben tapogatózó zsidók botránynak, a hitetlen pogányok pedig ostobaságnak és bűnösnek gondoltak.¹⁸ Azonban amikor szemük megvilágosodott, meglátták a leggyönyörűbb ragyogást, minden kincsek és a legteljesebb bölcsesség kincsestárát. Így tehát nagy buzgalommal, teljes szívből igyekeztek védelmezni azt, akár saját életük árán is. Ezek a kincsek (ahogyan Pál tanítja),¹⁹ nem a filozófia segítségével, azaz az emberek által áthagyományozva, de nem is üres szofizmákkal lelhető meg, hanem ezáltal a fény által tárulnak fel, amelyen keresztül, a fényből a fény felé felemelkedve alakulunk át annak a képmásává, aki az Atya fényessége és az Ő igaz képmása.

Miután a megvilágosodottak száma, akik képesek befogadni ezt a ragyogó fényt, igen csekély, úgy vélem, hogy azokat, akik egy ilyen beavatásra vágnak, végig kell vezetni ezeken az utakon, amelyeken keresztül könnyebben felkészülhetnek, hogy befogadják e magasságos fényt. Ezek az utak kétség kívül a láthatótól Isten láthatatlanságáig vezetnek azon harmonikus összhangzat és hasonlatosság²⁰ alapján, amivel a legnagyobb egyetértésben bírnak egymás iránt.

Ezért a könnyebb eligazodás kedvéért helyénvalónak ítéltük, hogy tárgyaljuk mindkét világ és az Első Ok²¹ összhangját és mindennek a rendjét, vagyis mindazon dolgokét, amiket mindkét világ (miként azokat az Első Októl befogadják) a legnagyobb harmóniában tartalmaz. Hogy ezt megtegyük, számos út megjárására kell

¹⁴ Hieroklés: *Commentarium in aureum carmen Pythagorae*, bev.

¹⁵ Plótinus: *Enneades*, V, 8, 10.

¹⁶ Azaz tisztán, egylényegűen.

¹⁷ Vö. Proklos: *Commentarium in Timaeum*, I, 302.

¹⁸ 1Kor 1, 23.

¹⁹ Kol 2, 8.

²⁰ *Cognatio*. Nehéz egy szóval visszaadni, az „együtt születésből”, „vérrokonsgból” adódik másodlagos jelentésként az összhangzás és a hasonlóság.

²¹ *Archetypus*. Isten, az Ősminta, mindennek eredete.

vállalkoznunk, és ennek érdekében igénybe kell vennünk a tudományok minden mesterségbeli segédletét:²² a fizikáét, az arithmetikáét, az asztronómiáét, a geometriáét, a zenéét és a mennyei dolgokét.

Így ha az érzékeket illető tanításoknak járunk utána, a peripatetikusok fognak minket támogatni az érzékelhetőről szóló tanításukkal. Ha az égi dolgok után kutatunk, a csillagászok előadásaira fogunk támaszkodni. Ha a természetes dolgok harmóniáját kutatjuk, a titkosabb filozófusok felé vesszük utunkat. Ha a csillagok változatosságát tárgyaljuk és azt, ami a különböző aspektusokból, mozgásokból, hangokból és hangzatokból adódik, nyomban a zenei elvek nyújtják a megoldást. Ha a felsőbb értelmeket, és az égfölötti titkokat próbáljuk valahogy megmagyarázni, az előbbieket mellőzve és a *vestibulum*ban²³ hagyva, a prófétákhoz és a szentekhez fordulunk, akiknek különleges ajándék által megadatott, hogy ismerjék az élő Isten titkait – vagy azt a fényt hívjuk, amely mindent megvilágít, és a legjobb tanítója ezeknek a tanoknak.²⁴

Ha azonban valamiképpen ezen látható dolgoktól fel kívánunk emelkedni a mennyek bensejébe és a földöntúli valóságokhoz, (felhagyva a bolyongással) ez lesz számunkra az egyedüli út: a számokon keresztül, amelyek révén az alsóbb létezők a felsőbb létezőkhöz hozzákapcsolódva a köztük levő arányosság vagy analógia²⁵ folytán gyönyörűen feltáruznak a szemlélő számára, és a kölcsönös megfelelések és a bennük rejlő erő révén igen könnyű utat mutatnak azoknak, akik velük dolgoznak.²⁶ Mert minden dolog számok szerint van elrendezve, és ezért a számok annyira sajátjai mindennek, hogy semmi nem állhat útjukba. Hiszen hasonlóak lévén a felsőbb létezőkhöz, mint azok rokonai a mennyekig emelkednek, másfelől viszont otthon érzik magukat az érzékelhető dolgok között is, ezért aztán különböző természeteket és létmódokat öltenek fel.

Ugyanis a szám, amely (ahogy Proklos mondja)²⁷ mindig ugyanúgy létezik, mindazonáltal más a hangban, más az arányosságban és analógiában, más a lélekben és az észben, és más az isteni dolgokban, tehát ami [egyfelől] a teremtett létezőkhöz kötött, azt [másfelől] a legfüggetlenebbnek és Istenhez közel állónak találjuk. Themistios²⁸ és Boëthius²⁹ pedig, amikor az alacsonyabb rendű létezőkről beszélnek, oly nagyra tartják a számokat, hogy úgy vélik, nélkülük senki nem képes helyesen művelni a filozófiát. Valóban, a pythagoreusok közül mindannyian, illetve az akadémikusok, de mindenek előtt a titkosabb teológusok mindenütt ünneplik és tisztelik a számokat, és nem ok nélkül, mert ahogy a babiloni Avenzoar tanítja:

²² Az eredetiben: *remedia*, gyógyírek szerepel.

²³ *Vestibulum*ban – az előtérben, az előcsarnokban.

²⁴ Tehát Krisztust.

²⁵ Az itt szereplő *proportio* egyszerre jelenti az arányosságot és az analógiát.

²⁶ *Operantibus*. Tipikusan a mágikus operációk igéjét használja.

²⁷ Proklos: *Commentarium in Timaeum*, 3, 26.

²⁸ Themistios: *In Aristotelis libros de anima paraphrasis*, 5, 3, 11–12.

²⁹ Boëthius: *De institutione arithmeticae*, I, 2.

„Aki megtanult számolni, az mindent megfelelően ismer.”³⁰ Ezt Platón is megerősíti, amikor az *Epinomidés*-ben kijelenti,³¹ hogy ha valaki el kívánná venni a számokat az emberi természetből, úgy az [emberi természet] semmiképpen sem maradhatna bölcs vagy nagy tudású. A lélek ugyanis az ész nélkül semmit nem érzlelhet. A számok ismerete nélkül pedig senki nem írhatná le a létezőket. A tudományok és mesterségek³² ugyancsak semmivé lesznek, ha a számokat elveszük; és ami a legnagyobb dolog: a számok minden jó dolog okai, viszont semmilyen rossznak nem okai. Így hát az, aki a boldogságra törekszik, aki kutatni kívánja az égi és az isteni dolgokat, annak nagyon is jól kell ismernie a számokat.

Szükségszerű tehát, hogy a számok útjain és a harmónia rendjén kell keresztül haladnunk, ha helyesen és megfelelően kívánunk felemelkedni ezen alacsonyabb rendű létezőkön át a feljebbvalókhoz, utána pedig a legmagasabbakhoz. Mert minden megfelel egymásnak, elsősorban közös harmóniájuk által, mindazonáltal minden valami másnak felel meg, és más-más számok révén. Mindezt Orpheus megénekelte, utána Pythagoras tanította, és még a sztoikusok is elismerik, amikor arról beszélnek, hogy a világ egy bizonyos összhangot teremtő tudomány által lett teremtve. Platón felveti, Porphyrios számos érveléssel támasztja alá, Iamblichos részletesen kifejti, Chalcidius, Proklos és tanítója, Syrianos úgyszintén, és mindahányan vannak az akadémikusok és a pythagoreusok iskolájából, saját képességeik szerint értelmezik, és igazolják azt az elképzelést, hogy a természetben semmi nincs a teremtett és teremtendő dolgok közül, ami oly ősi vagy illő lenne, mint a harmónia, aminek a révén ennek a gépezetnek minden része összhangba kerül.

Az isteni próféták azonban a földi számokat maguk mögött hagyva az isteni számokba és a bensőbb titokba nyertek beavatást, sok olyan dolgon elmélkedtek, amiket nem szabad feltárni. Ezek közül a jobbakat a szívükbe zárták, hogy ne vétkezzenek,³³ néhány apró dolgot, amennyi megengedett volt számukra, átadtak nekünk, hogy elmélkedjünk rajta. Ezek közül Izajás mondja: „Láttam az Urat. Magas és fönséges királyi széken ült”³⁴, tudniillik az egész világ lakhelye fölött, melynek ege az Ő trónja,³⁵ amelyet betölt Teremtőjének dicsősége, amely az elrendezett fokozatok sorában a Teremtő isteni mintáival harmóniában fénylik. Innen van a Teremtő és munkája közti harmónia, és a kölcsönös szeretet éneke ezért hangzik két Szeráf váltakozó hangján, egymásnak szólva: „Szent, szent, szent a Seregek Ura, dicsősége betölti az egész földet,”³⁶ amely dicsőséget harmonikus arányosságban

³⁰ Az idézet közvetlen forrása Giovanni Pico della Mirandola *Oratiója* (36. bek.), amely szerint „Avenzoar” mondását az arab csillagász, Abumasar (Abū Mūsā Jābir ibn Hayyān, meghalt 806–816k.) hozza.

³¹ Platón: *Epinomidés*, 977e–978a.

³² *Artes*. Két szóban fordítottuk: a tudományok és mesterségek (az utóbbi a művészeteket is magába foglalja).

³³ Vö. Zsolt 119, 11. (Vulgata). Károli Gáspár ford.: „Szívembe rejtettem a te beszédedet, hogy ne vétkezzem ellened.”

³⁴ Iz 6, 1.

³⁵ Iz 66, 1.

³⁶ Izajás 6, 3.

minden egyes dolognak a hasonló számok révén adott át, amik szerint minden dolgot elrendezett.

Tehát a mennyei próféták ezen mértékekkel és a legharmonikusabb hangzatokkal átítatva a zengő számokat³⁷ és arányaikat a *vestibulum*ban³⁸ hagyva jobb és mennyei számokról bölcselkedtek: a természet nemein és formáin, sőt magukon a mintákon; az ideák minden fajtáján keresztül haladtak előre egy bizonyos rend szerint, amelyeket csak azok ismernek, akik [látomásban] látták őket. Efelé fordult Ezékiel, Izajás társa is, amikor a mennyei trónust megpillantotta, amelyet a héberek Merkavának neveznek, amely mennyei szolgálóból, a szeráfokból, az ofanimból, és a szent teremtményekből áll, és [ti. a Merkava] azért készült, hogy harmóniát hozzon; látomásának végeztével így szólt: „Kinézetük olyan mint הַאֹפַן בְּתוֹךְ הַאֹפַן ha-ofan betokh ha-ofán, azaz egy kerék egy [másik] kerék közepén.”³⁹ Hogy pedig most fordításunk [értelmezésével] folytassuk, azért, mert lakhelyünk, ez a világ kerek, és egy kerék közepében van, tudniillik az intelligibilis és legfelső szféráiban, ami az Ige, amely a világ fölötti kerék közepe, ahogy János mondja: „Ami benne megteremtett, az az élet volt.”⁴⁰ Benne, azaz az Igében, amelyben az Atya hordoz és táplál mindent, és amit János, az igaz próféta látott a kétcsúcsú Parnasszuson, tehát Krisztus szívében, ahol tudniillik az égi és az emberi természet két orma emelkedik.

Ugyanezt látta meg Mózes, ezen szentségek első kinyilatkoztatója a kétcsúcsú Sínai-hegyen, ami által Arábia nem csak nevében, hanem valójában is boldoggá lett.⁴¹ Onnan szemlélte Isten arcának (amelynek színe előtt gyakran beszélt) és a jövőben végbemenő dolgoknak a csúcsait. Azonban ezeket igen titkos rejtélyekkel leplezte a világ teremtésének [jelentésekben] gazdag és igen termékeny leírásában, miután érdemtelennek ítélte a durva és képzetlen tömeget mindkét világ titkaira. Mert nem szabadott megmutatni a legmagasztosabb fényt a nép homályos szemeknek, melyek oly gyengék, hogy nem szegezhetnék tekintetüket Mózesnek az isteni jelenléttől fénylő arcára, ha csak kendővel el nem takarta, hogy elnyomja a ragyogást, ahogy arra azoknak a hunyorgó szemeknek szükségük volt.⁴²

Így történetek elregélésének leplében adta át a legszentebb misztériumokat, a bölcséknek pedig meghagyott egy titkos helyet, hogy a leplet lerántva és [Mózes] arcát felfedve a legmélyebb bölcsességhez és a legmagasabb tanításhoz hozzáférjenek, hogy végre valahára szabadon elmélkedhessenek azon a kincsestáron, és végre a legalacsonyabb és látható dolgoktól a láthatatlanokig emelkedjenek ezeken a rokon számokon és harmonikus arányokon keresztül, melyek révén mind a héber, mind a keresztény bölcsék annak morális, allegorikus, illetve anagogikus értelmeit

³⁷ *Numeri vocales.*

³⁸ *Vestibulum* – bejárat, előcsarnok, fürdőben az öltöző.

³⁹ Ezékiel 10, 10. A héber idézet az első és második kiadásban hibásan szerepelt.

⁴⁰ János 1, 3–4.

⁴¹ *Arabia Felix* – „Boldog (Termékeny) Arábia”. A rómaiak az Arab-félszigetet a felszíne alapján három részre osztották: *Arabia Deserta* volt a homoksisivataggal borított része, *Arabia Petraea* a kősisivatagos, és *Arabia Felix* a déli, termékeny része.

⁴² Kivonulás 34, 33.

fedezték fel. Ezek révén mozgatják a felsőbb létezők az alsókat annál nagyobb hatásfokkal, amennyivel a természeti és mennyei dolgok kiválóbbak azoknál, amelyeket a művészet hoz létre.

Pythagoras ugyanis (Cicero és Boëthius szerint) e zene mesteri alkalmazásával nyugtatott meg egy őrjöngő ifjút úgy, hogy a hangnemet megváltoztatta.⁴³ Terpandros és a methymnai Arión a leszbozsiakat és az iónokat, nem különben a Thébai Ismenias rengeteg embert gyógyított ki súlyos betegségéből dalaival. A kürtök és trombiták hangja is feltüzeli a katonák és lovaik lelkét. Macedóniai Sándorról Dión írja, hogy Timotheos zenéje annyira felizgatta, hogy szinte őrjöngve rohant a csatába.⁴⁴ Az áldozatra készülő Saul király örületét Dávid kitharája csendesítette el úgy, hogy korábbi nyugalmához visszatért, miután az [őt megszálló] gonosz démon, aki a harmóniától elerőtlenedett, elmenekült, hiszen azt nem viselhette, mintha ellensége volna.⁴⁵ Úgy hiszem, így került be az ének és a harmonikus hangok a szent áldozatokba a királyi próféta, a szent áldozatok igaz helyreállítója által, és azon atyák által, akik értették Istennek és a természetnek ezeket a titkait.

Tehát miféle erőt, milyen gyönyört kell a természeti és isteni dolgok összhangjában elgondolnunk? Az igazság, amely a dolgok megegyezése,⁴⁶ ezért rendkívül hatékony még akkor is, amikor az alsóbb rendű [ti. a földi] dolgokban nyilvánul meg, és azokat, akik nagy örömmel észlelik, a mondott gyönyörben részesítik. Az isteni dolgokban azonban annyira felvidítja és megindítja a lelket, hogy úgy tűnik, az teljesen átváltozik, főként a Dávid zsoltáraiban, amelyeket ugyan sokat ismétlünk, a jól elrendezett lelkek számára azonban ezek soha nem zavaróak, hanem gyönyörűségesek és nagy mértékben a javunkra válnak. Bennük ugyanis mintha az egész törvény⁴⁷ halk kíséretében énekelnék el mindkét világnak az Első Okkal együtt közös dallamait, és ez az a harmónia, amelyet a Messiás minden dologban helyreállított, és ahová örömteli léptekkel a Teremtőhöz az ő tökéletessé vált teremtménye visszatér. Nemcsak ez a királyi próféta olyan, hanem ahány szimbólumot csak adtak a Szentírás lapjai, azok is olyanok, hogy bennük csodálhatjuk az igaz harmónia és az istenség kiterjedt ismeretét, továbbá a többi tanítás mélyreható tudását.

Ki ne látná, hogy minden próféta be van avatva az igaz költészetbe? Ki ne ismerné fel Mózesnél, Ezékielnél és Jánosnál a mértani pontosságú mértékeket? És megint csak, [ki ne ismerné fel] Mózesnél, Ezékielnél, Dánielnél és Jánosnál a számok arányosságát, még Dávid zsoltáraiban és Salamontól az *Énekek énekében* is, sőt az Ó- és Újszövetség egész leírásában a tökéletes muzsika gyönyörűséges harmóniáját? Az Orpheus, Amphión és hasonlókénál fennköltebb zenének a harmóniáját

⁴³ Boëthius: *De institutione musicae*, I, I, ahol a Cicero-töredék is szerepel (*De consiliis suis*).

⁴⁴ Dión Chrysostomos: *De regno*, I, I.

⁴⁵ 1Sámuel 16, 16–23.

⁴⁶ *Convenientia* – egyetértés, megegyezés, összhangzás.

⁴⁷ Törvény: az Ószövetség.

értem ezen, amelyből mindenütt és lépten nyomon kortyolhatsz általuk mindkét igaz filozófia italából,⁴⁸ ha megtanultál rendesen bölcselkedni.

Ők tehát a vezéreink, akiket követnünk kell, ők az utánozandó mesterek, az ő mértékük szerint igyekszünk bármit is alkotni. Hiszen valóban, Legszentebb Atyám, amit sokan ránk hagytak, Mercurius,⁴⁹ Aglaophamos, Orpheus, Hésiodos, Pythagoras, Archytas, Platón, Parmenidés, Charondas, Zalmoxis, Lykurgos, és mindaz, aki őket követte, és fényesen filozofált vagy törvényeket adott, nem más-honnan szedte, amit átadott, hanem innen.⁵⁰ Úgy véltük, őket is oly mértékben kell befogadnunk (hogy amennyire lehetséges, mindenkivel megegyezésre jussunk), ameddig egybehangzónak tűntek az általunk felépíteni kitűzött összhangzattal, ahol viszont disszonanciában voltak azzal, csakúgy, mint a felesleges húrok esetében, az elvetésük mellett döntöttünk.

Tehát azon ősi atyák nyomában járva megkíséreltük latinul visszaadni többek közt a dolgok megnevezéseit, leginkább pedig a Teremtőét, aszerint, ahogy ők hátrahagyták, vagy legalábbis amennyire lehetséges, megközelítőleg pontosan, hogy egyrészt világosabban kifejezhessük azok mély jelentését, továbbá azokat a szentségeket, amelyek azon írásjegyek mögött rejtőznek, mert ahogy Órigenés véli, más nyelvre fordítva aligha tartják meg erejüket.⁵¹ Ezért tehát nem szabad engem finomkodó vagy különködő szerzőnek ítélni, ha magukat az eredeti kifejezéseket vagy a hozzájuk közel lévőket használjuk. Azt se ítélje senki se feleslegesnek se haszontalannak, ha bizonyos dolgokat gyakran ismételni tűnök, mert ugyanazok a dolgok, amikor más-más dolgokhoz kell illeszteni őket, szükségszerűen annyszor ismétlődnek, ahányszor ezt az illesztést el kell végezni. Különböző dolgokat különbözőkkel és ugyanazokat sok más dologgal kell összeilleszteni, hogy mindent egymáshoz harmonikusnak mutathassunk meg, és az Úr összes munkájának minden részéből a legédesebb összhangot szívhassuk magunkba, miközben (ahogy imádkozunk) eltölt minket Istennek, a mindenség Alkotójának szelleme [ti. lehelete].⁵²

Úgy véltük, hogy ez az összhang felöllelhető három egy-egy oktávnyi⁵³ énekben, ezért minden egyes ének nyolc zenei hangot,⁵⁴ azaz egy tökéletes oktávot foglal magába. Így az első énekben mindkét világ harmóniáját egymással és az Első Okkal „szóltatjuk meg”. A másodikban a mindenség összhangját annak fejével, a Megváltóval, továbbá azt a harmóniát, amelyet maga Krisztus állított helyre az ereden-dő bűn miatt meghasonlott és disszonáns mindenségből. A harmadikban a mindenség legharmonikusabb kötelékéről, az emberről szólunk, hogy visszavezessük

⁴⁸ Azaz a zsidó misztikából vagyis a kabbalából és a keresztény filozófiából. Vagy tágabban értve a pogány és a zsidó-keresztény filozófiából.

⁴⁹ Hermés Trismegistostól, a *Corpus Hermeticum* vélt szerzőjétől.

⁵⁰ Vagyis a Bibliából.

⁵¹ Órigenés: *In Numeros homilia*, 15, 2.

⁵² *Divinus spiritus* – a Szentlélek.

⁵³ *Tribus canticis diapasonicis*.

⁵⁴ *Octo tonis*.

minden benne összekötött dologgal és a Teremtővel való harmóniához, hiszen az ember arra rendeltetett, hogy hozzá megtérjen, sőt eggyé váljon vele. Ezekben (ha nem tévedek) benne foglaltatik mindkét világ egész tevékenysége, és számos tudományág összessége.

Ámde, Szentatyám, habár a mondás szerint minden új dolog tetszetős,⁵⁵ mégis ezek az új dolgok sokszor irigykedésre sarkallanak, illetve sértik az új fényhez nem szokott, hunyorgó szemeket, ezért meggyűlölve gyakran támadni kezdik azt, amit még nem látnak jól. Így tisztában vagyok azzal, hogy kiteszem magam a tudálékosok sokaságának, akik könnyen lekicsinylik művem mind új eljárásom miatt,⁵⁶ mind pedig azért, mert sokáig a hamvak alatt rejtőző szikrákat élesztettem fel, vagy újonnan pattintottam ki azokat a kovából.

Így, Legszentebb Atyám, úgy döntöttünk, hogy ezt a munkát, ahogyan minden mást is, melyeket Isten segítségével újonnan készítünk, mindazzal együtt, ami még bennem van, alávetjük a Te és a legszentebb kollégiumod atyái megítélésének, illetve mindazokénak, akik a homályos fényt hátrahagyva (amennyire lehetséges) a legfenségesebb és legragyogóbb fény felé fordulnak. Nem gondolnám azt sem, Szentatyám, legkegyelmesebb Kelemen,⁵⁷ hogy e művünk igazán jól rendezett volna, ha csak nem a te erényeid és tekintélyed által ízletes és ártalmatlan étellé válik mindenki számára, akik az egyház testén belül élvezik. Ezért hát neked ajánlom, aki Krisztus nevében kormányzol e katolikus testben – hisz benne és általa van minden –,⁵⁸ hogy ahogy minden Isten Igéje, Krisztus által kapja az életet és a szépséget,⁵⁹ úgy ez a mű is, amely a mindenséget tárgyalja, rajtad keresztül éljen boldogabban és legyen szép, s legyen mindenki számára örömteli és biztonságos lakoma.

Élj igen soká boldogul, Legszentebb Atyám!

⁵⁵ Renzo Tosi: *Dizionario delle sentenze latine e greche*, Milano, Rizzoli, 1991, 773. szócikk.

⁵⁶ A mű zenei felosztására, felfogására és tárgyalásmódjára utal.

⁵⁷ *Clementissime Clemens*. VII. Kelemen latin neve magyarul 'kegyelmes'.

⁵⁸ Vö. János 1, 3.

⁵⁹ Uo. I, 4.